

ОДЕСЬКА ШКОЛА ІТ-ПРАВА

Харитонов Євген Олегович,

доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України,
завідуючий кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитонova Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАПрН України, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Спасова Катерина Іванівна,

асистент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ ШКОЛИ ІТ-ПРАВА

Постановка проблеми. Технічний прогрес, в основі якого беззаперечно є результати інтелектуальної діяльності, в свою чергу створює нові можливості для розширення сфер і способів використання об'єктів права (права інтелектуальної власності, цивільного права), вираження їх у нових формах, зокрема цифровій. Позитивною рисою цифрової форми є не лише спрощення тиражування та розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності на матеріальних носіях, а й створення умов для їх передачі в електронних мережах. Розміщення об'єктів права інтелектуальної власності у Всесвітній мережі Інтернет наразі стало чи не найбільш використовуваним способом їх поширення. У зв'язку з цим дослідження правових проблем, пов'язаних із використанням інформаційних технологій, набуває усе більшої актуальності.

Стан дослідження теми. Природно, що значенні питання привертають увагу вітчизняних правознавців, і передусім, цивілістів, зокрема, фахівців у галузі прав інтелектуальної власності (Т.В. Бачинський, О.А. Баранов, О.Е. Сімсон, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.С. Яворська). Обговорювалися вони й на конференціях, присвячених проблемам ІТ-права [1; 2; 3; 4]. Разом із тим, поки що не розглядалися питання формування та розвитку вітчизняних шкіл ІТ-права, хоча з публікацій та матеріалів наукових конференцій виразно помітне існування розбіжностей у підходах до розуміння його основних категорій у провідних юридичних вищих навчальних закладах України.

Метою статті є визначення особливостей Одеської школи ІТ-права, сформованої на базі кафедр цивільного права та права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, напевно, знайдеться суб'єкт суспільних відносин, який у своїй діяльності так чи інакше не використовував би інформаційні технології, об'єкти інтелектуальної власності тощо. Попит на «нематеріальний товар» з кожним днем дедалі зростає. Це значною мірою пов'язане з формуванням інформаційного суспільства, осторонь якого не може залишитися й Україна. Інформаційне суспільство – це суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка є виразником знання людей. Завдяки технологічному прогресу в такому суспільстві оброблення, накопичення, отримання і обмін інформацією в будь-якій її формі – звуковій, письмовій або візуальній – не обмежені за відстанню, часом і обсягами. Ця революція додає великих можливостей людському інтелекту і створює ресурси, що змінюють спосіб суспільної праці і суспільного життя [6]. Вважається, що в «інформаційному суспільстві» створення, розповсюдження, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності. Економіка знань стає економічною копією цієї діяльності, оскільки добробут суспільства створюєть-

ся через експлуатацію знань або розуміння суті речей та процесів. Люди які мають засоби і можливості для участі в такому суспільстві, отримують певні додаткові вигоди, порівняно з тими, хто таких можливостей або засобів не має. «Інформаційне суспільство» вважається наступником «індустріального суспільства», через що його часто називають суспільством «постіндустріальним».

Оскільки інформація тісно пов'язана з правом інтелектуальної власності, дослідження проблем останнього належить до найактуальніших завдань сучасного правознавства. Однією з перших на Півдні України до розгляду згаданих проблем звернулася кафедра права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «ОЮА», колектив якої більш ніж п'ять років тому почав дослідження теоретичних та практичних проблем охорони та захисту права інтелектуальної власності в Інтернеті. Ще з 2012 р. предметом наукових досліджень співробітників кафедри стали проблеми, пов'язані із питаннями права на інформацію в електронному вигляді, встановлення її змісту, свободи її поширення тощо; інформаційної безпеки; правової природи мережі, сутності інтернет-відносин, Інтернет-права; укладення електронних угод; неправомірної поведінки користувачів Інтернету (несанкціонований доступ, порушення норм суспільної моралі тощо; охороноздатності розміщених в Інтернеті матеріалів; передачі та захисту авторських прав при копіюванні; захисту авторських та суміжних прав при діяльності електронних видавництв; захисту прав на комп'ютерні програми тощо.

Однією з проблем теоретичного характеру, що потребують негайного вирішення, є визначення правової природи Всесвітньої мережі, правовідносин, що виникають, кола учасників, їх специфіки, змісту тощо. Відносини, що виникають у Інтернеті, мають специфіку, яка зумовлена віртуальним простором, його міжнародним, транскордонним, децентралізованим характером. Цей простір має власні правила функціонування, мову, мережеву культуру. Інформація передається у мережі Інтернет переважно у вигляді творів, які підлягають охороні авторським правом будь-якої з країн Бернського Союзу нарівні з творами, закріпленими в більш традиційних формах, за умови відповідності встановленим законодавством країни критеріям охорони, незалежно від виконання яких-небудь формальностей та факту опублікування. Володільці авторських прав стикаються зі значними ризиками, обумовленими існуванням інформаційних технологій. Транскордонний характер Інтернету та цифрова форма фіксації розміщених в ньому творів значно ускладнюють здійснення авторами та їх правонаступниками своїх прав.

Говорячи про Інтернет як правову категорію, слід зазначити, що в юридичній доктрині досі немає єдиного підходу щодо визначення його правової природи – як об'єкта права чи суб'єкта права, об'єкта чи предмету правового регулювання, що зумовило дослідження відповідної проблематики колективом кафедри [7, с. 80-89; 8, с. 204-209]. Проведене комплексне дослідження доктринальних підходів до визначення поняття категорій «Інтернет», «Інтернет відносини», правових засад їх регулювання, в межах якого отримані результати, що вирізняються науковою новизною. Запропоноване авторське визначення категорії «Інтернет» як глобальної загальнодоступної інформаційно-телекомунікаційної мережі зі складною багаторівневою інфраструктурою, що функціонує на засадах транскордонного управління та надає можливості для створення, розміщення інформації і доступу до неї, а також надання пов'язаних з цим інформаційних послуг.

Поступово формується розуміння Інтернет-відносин, як відносин, що виникають між користувачами всесвітньої інформаційної мережі [9, с. 111-112; 10, с. 143-145; 11, с. 90-91; 12, с. 27-30; 13; 14; 15]. Під час проведеного науковцями кафедри комплексного дослідження було розкрито поняття та особливості таких відносин, співвідношення відносин, які виникають в Інтернеті та правовідносин інтелектуальної власності; визначені особливості суб'єктного складу відносин, які виникають в Інтернеті. Встановлено, що поняття Інтернет-відносин не є коректним, а має йтися про відносини у Інтернеті, оскільки відносини, що складаються у Мережі, існують паралельно з реальними відносинами, водночас співпадаючи з останніми за змістом. Таким чином, віртуальні відносини можна класифікувати за предметним критерієм так само, як і відносини реальні. Тут виникають правовідносини різної галузевої належності. Так, у цифровому середовищі можуть виникати цивільно-правові відносини, адміністративно-правові відносини, фінансово-правові відносини тощо. За межами відносин, що виникають у цифровому середовищі, залишаються відносини, що виникають при порушенні прав і обов'язків у Мережі – відносини цивільної, адміністративної відповідальності, карної відповідальності.

На підставі проведеного дослідження об'єктів права інтелектуальної власності, які поширюються, використовуються в Інтернеті [17, с. 120-123; 18; 19, с. 123-128], виділено новий критерій для їх класифікації: цільове призначення результатів інтелектуальної власності, на підставі якої останні поділено на дві категорії: об'єкти, які створюються з метою забезпечення функціонування мережі

23. Симонян Ю.Ю. Удосконалення правової охорони комп'ютерних програм і баз даних // Правове життя сучасної України : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса).- у 2 т. Т.1 / відп.ред. В.М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 493-496.
24. Кирилук А.В. Провайдери як учасники інформаційних відносин // «Верховенство права та правова держава»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – С. 151-153.
25. Бутова Л.І. Відповідальність Інтернет провайдерів за порушення прав на результати інтелектуальної діяльності в мережі Інтернет // Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики: III Всеукраїнська науково-практична конференція, 11 березня 2011р., м. Маріуполь – С. 174-176.
26. Кулінич О. О. Порушення прав та інтересів фізичних осіб при проведенні зйомки у режимі он-лайн за допомогою Всесвітньої мережі Інтернет // Римське право і сучасність: матеріали Міжнародної наукової конференції, 11 травня 2012 р. – О., 2012. – С. 120-121.
27. Харитонова О.І.Проблемні питання порушення авторських прав у Всесвітній мережі Інтернет //Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) – Т.2 /відп.за випуск. д. ю. н., проф.. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2013.– С.652-654.
28. Харитонова О.І. Піратство у всесвітній мережі Інтернет //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп.ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2015. –С. 507-509.
29. Эннан Р.Е. Проблемы защиты авторских прав в сети Интернет // Теория і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 4. – С. 70-77; Симонян Ю.Ю. Проблемы комп'ютерного піратства в Україні // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу 20-21 квітня 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 184-186
30. Кирилук А.В. Деякі аспекти захисту авторських прав в мережі Інтернет // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали міжнар. Наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В.П. Маслова, 16 березня 2012 р. / [редкол.: В.І. Борисова (відп. ред.) та ін.] ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2012. – С. 166-169.
31. Григор'янц Г.І. Деякі проблемні питання захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. - № 4. – С. 68-70.
32. Правове регулювання використання зображень у електронних бібліотеках за законодавством України: монографія/ О. І. Харитонова, О. О. Кулінич, С. В. Мазуренко, І. В. Менсо; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2017. –72 с.
33. Менсо І.В. Правові аспекти створення електронних бібліотек // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (16-17 травня 2014 року). – Одеса : Юридична література, 2014 р. – Том I. – С. 510-512.
34. Бааджи Н.П.Цифровий ідентифікатор DOI як дієвий спосіб захисту авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі // Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. Вип. 55. – Одеса : «Фенікс», 2015. – С.267-274.
35. Эннан Р.Е. Правовая охрана мультимедийных и сетевых произведений // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (16 березня 2012 р., НУ «Юридична академія України ім. Я. Мудрого», м. Харків). – Харків, 2012. – С. 251-254.
36. Эннан Р.С. Електронний (мережевий) договір: поняття, ознаки, види, порядок укладання // Цивільний кодекс України: до-свід 10 років застосування: матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Цивілістичні читання, присвячені пам'яті професора І.В. Шерешевського (м. Одеса, НУ «ОЮА», 6 грудня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 114-116.
37. Эннан Р.Е. Международно-правовое регулирование электронного документооборота // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Вип. 1. – Т. 2. – 2013. – С. 213-218.
38. IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 лист. 2016 р.). – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. – 396 с.
39. Харитонова О.І. Проблемні питання визначення системи (структури) IT-права // IT-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції.(м. Львів, 18 листопада 2016 р.).
40. IT-право: поняття та сутність: монографія / За ред. О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2017. – 316 с.
41. IT-право та інформаційна безпека: монографія / [авт. кол.]; за ред. д.ю.н., проф. О.І. Харитонової, проф. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2017. – 176 с.
42. Information security and IT law in conditions of integration processes: [Collective monograph]. – Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017. – 213 p.
43. Авторське право та авторознавча лінгвістична експертиза у цифрову добу / О.І. Харитонова, Н.І. Клименко, Є.О.Харитонов, Г.О. Ульянова, Г.І. Григор'янц ; за ред. О.І. Харитонової, Н.І. Клименко. – Одеса : Фенікс, 2017. – 270 с.
44. IT-право: теорія та практика : навч. посіб. / авт. кол. ; за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2017. – 472 с.
45. IT-право – це просто : посібник / авт. кол. ; за ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2017. – 106 с.
46. Харитонова О.І. Інформаційно-комунікаційні технології і деякі проблеми авторського права // Правове регулювання IT-відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 трав. 2017 р.).
47. Григор'янц Г.І. IT-піратство та інформаційна безпека // Правове регулювання IT-відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 трав. 2017 р.).
48. Charytonowa H., Charytonow Y. Własność wirtualnej intelektualnej własności.
49. IT-право та цифрове суспільство: матеріали Всеукр. конференції (м. Одеса, 24 листопада 2017 року) / за аг. ред. д.ю.н., проф.. Є.О. Харитонова. – Одеса: Юридична література, 2017. – 120 с.

Харитонов Євген Олегович, Харитонова Олена Іванівна, Спасова Катерина Іванівна
ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ ШКОЛИ ІТ-ПРАВА

В статті розглядаються питання формування та розвитку вітчизняних шкіл ІТ-права, особливу увагу приділено визначенню особливостей Одеської школи ІТ-права, сформованої на базі кафедр цивільного права і права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридическа академія». Зазначено етапи становлення зазначеної школи і коло наукових досліджень.

Ключові слова: ІТ-право, Одеська школа, кафедра цивільного права, кафедра права інтелектуальної власності та корпоративного права.

Харитонов Евгений Олегович, Харитонова Елена Ивановна, Спасова Екатерина Ивановна
ФОРМИРОВАНИЕ ОДЕССКОЙ ШКОЛЫ ИТ-ПРАВА

В статье рассматриваются вопросы формирования и развития отечественных школ ИТ-права, особое внимание уделено определению особенностей Одесской школы ИТ-права, сложившейся на базе кафедр гражданского права и права интеллектуальной собственности и корпоративного права Национального университета «Одесская юридическая академия». Указано этапы становления вышеупомянутой школы и круг научных исследований.

Ключевые слова: ИТ-право, Одесская школа, кафедра гражданского права, кафедра права интеллектуальной собственности и корпоративного права.

Kharitonov Evgeniy, Kharitonova Olena, Spasova Ekateryna
FORMATION OF ODESA SCHOOL OF IT-LAW

The issues of formation and development of domestic schools of IT law are reviewed in the article, special attention being paid to the definition of the features of Odesa School of IT Law, formed on the basis of the department of Civil Law and the department of Intellectual Property Law and Corporate law of the National University "Odessa Law Academy". The stages of formation of the school and the field of scientific research were indicated.

Keywords: IT law, Odesa school, Department of Civil Law, Department of Intellectual Property Law and Corporate Law.